

АНОТАЦІЯ

Гончаров М.О. Концерт для гітари з оркестром: сучасний стан, тенденції розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту на здобуття творчого ступеня доктора мистецтва за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» (галузь знань 02 «Культура і мистецтво»). — Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, Міністерство культури та інформаційної політики України, Київ, 2023.

Зміст анотації

Мета роботи - проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку концерту для гітари з оркестром. В роботі окреслено основні етапи становлення жанру гітарного концерту. Наголошено увагу на тому, що концертний жанр є одним з центральних у сфері академічної музики. Етап кристалізації виразних рис концертного жанру був свідченням світоглядних змін, які відбувались в мистецькому та культурному просторі. Формування жанру виступає відповіддю на зміни, які відбуваються в соціумі. Породження інтересу до людської особистості, яке спостерігається у епоху Нового часу, реалізується у актуалізації жанру, сутнісну основу якого становить виокремлення одного соліста з-поміж загального оркестрового звучання, яке стає затвердженням високого статусу інструментальної музики. Концертний жанр, який підносить індивідуальну віртуозність та професіоналізм артиста-виконавця на високий щабель, закріплюється в історії музичного мистецтва. Виконання концертів для інструменту у супроводі оркестру постає засвідченням піднесення майстерності виконавців. Кристалізація концертного жанру відбувається у добу бароко, проте він продовжує трансформуватися та перероджуватися, відповідно до нового змісту та тих образів, які актуальні для наступних мистецьких стилів.

Становлення гітарного концерту відбувається у XVII столітті, коли набуває розвитку інструментальне аматорське виконавство на струнно-щипкових інструментах. Шлях від *concerto grosso* до класичного концерту демонструє не лише світоглядні зміни у суспільстві, а й новітню практику

музичної комунікації, що відбувається у зв'язку із контрастом *tutti* й *solì*. У творчості італійських композиторів кристалізується тричастинна структура концертного циклу, а також виникають базові принципи взаємодії соліста та оркестру. Виникає контраст між швидкими та енергійними крайніми розділами та повільною другою частиною.

Італійські композитори створюють перші концерти для гітари (мандоліни) з оркестром — А. Вівальді, Ф. Карулі, М. Джуліані, Фр. Моліно. Наступний етап зацікавленості жанром концерту для гітари з оркестром відбувається у ХХ столітті. Еволюція сучасного гітарного мистецтва відбувалася завдяки появі низки провідних гітаристів, які своєю діяльністю унаочнили необхідність формування нового репертуару. Їх творча активність ініціює написання гітарних концертів такими творцями, як Х. Родріго, М. Кастельнуово-Тедеско, Е. Вілла-Лобос, що становлять основу творчого проєкту.

У підрозділі 1.2. досліджено особливості феномену концертності. Таке поняття, як концертність притаманне для жанру концерту, хоча також може бути застосоване до інших (сонати, фуґи). Воно не завжди пов'язане із віртуозно виразною основою, а здебільшого переноситься у сферу внутрішнього, діалогічного початку. Концертність є характеристикою, що проявляється завдяки специфічному блискучому, віртуозно-репрезентативному інструменталізму. О. Варданян трактує концертність як таку, що базується на ігровому принципі, має посилену діалогічність у протиставленні *tutti* та *solò*, змагальність та риторичність. Потрібно відрізнити поняття “концертність” та “концертування”, адже концертування сприймається як загальний принцип звучання інструментів, що несе у собі відбиток змагальності, що проявляється у яскравій презентативності та віртуозності.

У другому розділі проаналізовано жанр гітарного концерту на прикладі творів Х. Родріго, М. Кастельнуово-Тедеско та Е. Вілла-Лобоса та встановлено можливість їх поєднання у творчому проєкті. Жанр інструментального концерту стає новою сферою розвитку класичного гітарного репертуару, відкриваючи нові композиторські можливості, де максимально концентруються

індивідуально-стильові властивості композиторів сучасності. Створення іспанським композитором Хоакіно Родріго репертуару в жанрі інструментального концерту сприяло підвищенню статусу класичної гітари як концертного інструменту. Проведений аналіз дав змогу виявити та прослідкувати загальні властивості феномену концертності.

Всі перелічені концерти були написані та присвячені провідним гітаристам ХХ століття. Спільним показником для концертів є звернення до класичної тричастинної структури твору, де друга частина постає ліричним центром циклу. Проте типи концертів, їх образно-тематичний план, композиційні методи та прояви концертності будуть принципово різними.

Концертність у творі Хоакіно Родріго проявляється через яскраву виконавську майстерність, діалогічність взаємодії гітари та оркестру, гнучку комунікацію між ними. Концерт для гітари з оркестром «Аранхуес» Хоакіна Родріго є прикладом твору, у якому наявні антитетичність та віртуозність, які притаманні для індивідуального стилю митця і, водночас, є рисами, що характерні для традиційної іспанської музики. Відзначено тематичну близькість музичного матеріалу концерту жанрам іспанського фольклору, а також використання в ньому типових народних прийомів розвитку (мотивного, варіювання тощо).

У концерті Маріо Кастельнуово-Тедеско, що належить до ігрових концертів, між партією соліста та оркестром встановлюються паритетні зв'язки. Підвищене значення має принцип діалогу гітари та оркестру. В ньому наявно чимало сольних фрагментів гітари. Проте нерідко соліст, як і у Хоакіно Родріго, сприймається як носій специфічної тембральності, проте не розкривається в повній мірі як унікальний інструмент в плані конструктивно-виконавських вимірів. Каденції гітари сприймаються як специфічні вставки, що розфарбовують загальний музичний план. Для структури концерту характерне превалювання кінематографічного мислення, яке проявляється у колажності, частій зміні «кадрів», контрастності тем та епізодів, що співставляються.

У концертному творі Ейтора Вілла-Лобоса гітара є інструментом, що безперечно є солістом, базовим лідером, якому надаються усі важливі в плані

драматургії теми. Фактично вона майже не стихає упродовж концерту. Великі каденції стають центром слухацької уваги, виконуючи важливе значення в структурі твору. В цьому концерті простежується наявність лейтінтонаційного комплексу, який розвивається у всіх частинах циклу. Його можна віднести до «віртуозно-симфонічного» типу концертів, в якому розвивається партія соліста. Партія соліста у творі, написаному композитором-гітаристом, характеризується ефектністю та блискучим професіоналізмом.

У третьому розділі виокремлюються тенденції розвитку жанру концерту в сучасному гітарному мистецтві. Одна з них представлена створенням концертів, в яких зберігається класична тричастинна форма. Музична мова митців даної групи концертних творів здебільшого відповідає стандартам, що були закладені в академічній музичній практиці. Це відтворення іспанського колориту, який був притаманний концертам, створеним у першій половині ХХ ст. Нерідко композитори синтезують здобутки класичної музики із джазовою та етнічною музикою. Стабільність форми та дотримання традиційної взаємодії соліста та оркестру у поєднанні з більш константними звуковими моделями, є закономірним продовженням того рівня, який було запроваджено в концертах Х. Родріго, М. Кастельнуово-Тедеско, Е. Вілла-Лобоса. Прикладом таких концертів є твори Мануеля Понсе, Антона Гарсія Абріля, де унаслідуються етнічно-іспанське амплуа гітари. Натомість у концертах британського композитора Малкольма Арнольда та французьких митців П'єра Петі, Роланда Дьєнса, Франсіса Клейнъянса за рахунок оновлення музичної мови наявне синтезування шарів академічної музичної практики, джазу та етнічної музики.

Друга тенденція формування концертних творів представлена компонуванням художнього цілого, що має класичну тричастинну структуру, проте наявне істотне оновлення музичної мови, яка проявляється у зверненні до естетики авангарду, залучення новітніх композиційних технік, впровадженні новаторських прийомів гри на гітарі, а також нових конструктивних змін інструменту. За умови збереження традиційної структури композитори досягають оновлення через використання нових методів розвитку музичного матеріалу, впровадження сонорики, медитативності тощо. Тобто структура має

константне значення, натомість змін може зазнавати звичайна модель диспозиції соліста та оркестру, змінюватись специфіка драматургії твору, оновлюватись методика розгортання музичного матеріалу. По-своєму оновлюють концерт для гітари з оркестром Моріс Оана, де не лише використовується мікротонова техніка та сонорика, але й іншою є конструкція гітари. В ранніх творах Лео Брауера відбувається звернення до сонорико-авангардних конструктів, які поступаються згодом естетиці нової простоти. Концерти Тору Такеміцу перетворюються на медитативні звукові конструкти, де гітара має базове значення, адже її темброві характеристики надають особливого прочитання філософським образам композитора.

Третя група концертів для гітари з оркестром може бути представлена творами, структура яких істотним чином відрізняється від класичної тричастинної, в той час як музична мова може бути і експресивно авангардною, і такою, що більш притаманна для естетики «нової простоти». Прикладами цього є композиції Стівена Госса, чий концерт наближений до сюїтних циклів, кількість частин в яких, в залежності від художнього задуму може коливатись від чотирьох (у ранніх концертах трьох частин) до дванадцяти. Чи двочастинний концерт М. Стецюна, де структура циклу зменшується, проте стандартні схеми взаємодії соліста та оркестру зберігаються.

Відзначено, що відбувається формування концертів, які втрачають спорідненість із фольклорною спадщиною, в них наявне використання авангардних композиторських технік. Нерідко найбільш інноваційні концерти створюються композиторами, які будучи гітаристами-практиками, пишуть твори, розраховуючи на власні виконавські можливості тощо. Загальна тенденція розвитку жанру концерту для гітари з оркестром виявляє кореляцію між такими категоріями як традиція та новація, де один з компонентів музичної тканини (форма, музична мова, драматургія), взаємодія соліста та оркестру зберігає своє константне значення, в той час як інші є результатом новацій та індивідуального авторського прочитання.

Ключові слова: гітарна творчість, концерт для гітари з оркестром, жанрові особливості, виконавська інтерпретація, тенденції розвитку.

SUMMARY

Honcharov M.O. Concerto for guitar with orchestra: current state, development trends. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Scientific substantiation for obtaining the educational and creative degree of Doctor of Art in the speciality 025 — «Music Art» (field of study 02 — «Culture and Art»). – P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Kyiv, 2023.

Abstract content

The purpose of the paper is to analyse the current state and trends in the development of the guitar concerto. The paper outlines the main stages of formation of the guitar concerto genre. It is emphasised that the concert genre is one of the central ones in the field of academic music. The stage of crystallisation of the concert genre's distinctive features was evidence of the worldview changes that took place in the artistic and cultural space. The formation of the genre is a response to the changes taking place in society. The emergence of interest in the human personality observed in the modern era is realised in the actualisation of the genre, the essential basis of which is the separation of one soloist from the general orchestral sound, which becomes an affirmation of the high status of instrumental music. The concert genre, which raises the individual virtuosity and professionalism of the performing artist to a high level, is fixed in the history of musical art. The performance of concertos for an instrument accompanied by an orchestra is a testament to the rise of performers' skills. The concert genre crystallised in the Baroque period, but it continues to transform and evolve, in accordance with new content and images that are relevant to subsequent artistic styles.

The formation of the guitar concerto takes place in the seventeenth century, when amateur instrumental performance on stringed plucked instruments was developing. The path from the concerto grosso to the classical concerto demonstrates not only the ideological changes in society, but also the newest practice of musical communication, which is due to the contrast between tutti and soli. In the works of Italian composers, the three-part structure of the concert cycle is crystallised, and the basic principles of interaction between soloist and orchestra emerge. A contrast

emerges between the fast and energetic extreme sections and the slow second movement.

Italian composers create the first concertos for guitar (mandolin) and orchestra - A. Vivaldi, F. Carulli, M. Giuliani, Fr. Molino. The next stage of interest in the genre of the concerto for guitar and orchestra took place in the twentieth century. The evolution of contemporary guitar art was driven by the emergence of a number of leading guitarists who demonstrated the need to create a new repertoire. Their creative activity initiates the writing of guitar concertos by such composers as J. Rodrigo, M. Castelnuovo-Tedesco, and E. Villa-Lobos, which form the basis of the creative project.

In subsection 1.2, the peculiarities of the concert phenomenon are explored. Such a concept as concertosity is inherent in the genre of the concerto, although it can also be applied to others (sonatas, fugues). It is not always associated with a virtuoso expressive basis, but is mostly transferred to the sphere of an internal, dialogical beginning. Concert quality is a characteristic that is manifested through a specific brilliant, virtuoso-representational instrumentalism. O. Vardanyan interprets concert as being based on the playful principle, with an enhanced dialogic character in the contrast between tutti and solo, competition and rhetoric. It is necessary to distinguish between the concepts of "concertness" and "concertation", because concertation is perceived as a general principle of sounding instruments, which carries the imprint of competition, manifested in bright presentation and virtuosity.

The second section analyses the genre of the guitar concerto on the example of works by J. Rodrigo, M. Castelnuovo-Tedesco and E. Villa-Lobos and establishes the possibility of their combination in a creative project. The genre of instrumental concerto is becoming a new area of development for the classical guitar repertoire, opening up new compositional possibilities, where the individual and stylistic properties of contemporary composers are concentrated to the maximum. The creation of the repertoire in the genre of instrumental concerto by the Spanish composer Joaquin Rodrigo contributed to the enhancement of the status of the classical guitar as a concert instrument. This analysis has made it possible to identify and trace the general properties of the concert phenomenon.

All the concertos listed above were written and dedicated to the leading guitarists of the 20th century. A common characteristic of the concertos is their reference to the classical three-movement structure of the work, where the second movement is the lyrical centre of the cycle. However, the types of concertos, their figurative and thematic plan, compositional methods and manifestations of concertosity will be fundamentally different.

Concert quality in Joaquino Rodrigo's work is manifested through the bright performance skills, dialogic interaction between the guitar and the orchestra, and flexible communication between them. Joaquin Rodrigo's Concerto for Guitar and Orchestra "Aranjuez" is an example of a work that contains antitheticality and virtuosity, which are inherent in the individual style of the artist and, at the same time, are features characteristic of traditional Spanish music. The thematic closeness of the concert's musical material to the genres of Spanish folklore, as well as the use of typical folk development techniques (motivic, variation, etc.) in it, were noted.

In the concerto by Mario Castelnuovo-Tedesco, which belongs to the play concerts, parity is established between the soloist's part and the orchestra. The principle of dialogue between the guitar and the orchestra is of great importance. There are many solo guitar fragments. However, the soloist, like Joaquino Rodrigo, is often perceived as a carrier of a specific timbre, but does not fully reveal himself as a unique instrument in terms of constructive and performance dimensions. The guitar cadences are perceived as specific inserts that colour the overall musical plan. The structure of the concerto is characterised by the prevalence of cinematic thinking, which is manifested in collage, frequent change of "frames", contrast of themes and juxtaposed episodes.

In Eitor Villa-Lobos's concert piece, the guitar is an instrument that is undoubtedly a soloist, a basic leader, to whom all the themes that are important in terms of drama are given. In fact, it hardly ever stops throughout the concert. The large cadenzas become the centre of the audience's attention, playing an important role in the structure of the work. In this concerto, one can trace the presence of a leitintonation complex that develops in all parts of the cycle. It can be attributed to the "virtuoso-symphonic" type of concertos, in which the soloist's part develops. The

soloist's part in a work written by a guitarist composer is characterised by effectiveness and brilliant professionalism.

The third section highlights the trends in the development of the concerto genre in contemporary guitar art. One of them is represented by the creation of concertos in which the classical three-part form is preserved. The musical language of the composers of this group of concertos mostly corresponds to the standards laid down in academic music practice. This is a recreation of the Spanish flavour that was inherent in concertos composed in the first half of the 20th century. The composers often synthesise the achievements of classical music with jazz and ethnic music. Stability of form and adherence to the traditional interaction between soloist and orchestra, combined with more constant sound models, are a natural continuation of the level introduced in the concertos of J. Rodrigo, M. Castelnuovo-Tedesco, and E. Villa-Lobos. Examples of such concertos are the works of Manuel Ponce and Anton Garcia Abril, where the ethnic Spanish guitar role is imitated. In contrast, the concertos of British composer Malcolm Arnold and French artists Pierre Petit, Roland Diens, and Francis Kleinjans synthesise layers of academic musical practice, jazz, and ethnic music by updating the musical language.

The second tendency in the formation of concert works is represented by the composition of an artistic whole with a classical three-part structure, but there is a significant renewal of the musical language, which is manifested in the appeal to avant-garde aesthetics, the use of the latest compositional techniques, the introduction of innovative guitar playing techniques, as well as new constructive changes to the instrument. While preserving the traditional structure, composers achieve renewal through the use of new methods of developing musical material, the introduction of sonority, meditation, etc. In other words, the structure is of constant importance, while the usual model of the soloist and orchestra's disposition may change, the specifics of the work's drama may change, and the methodology of unfolding the musical material may be updated. Maurice Oan's Guitar Concerto is updated in its own way, where not only microtonal technique and sonority are used, but the guitar construction is also different. In Leo Brauer's early works, there is an appeal to sonorous avant-garde constructions, which later give way to the aesthetics of a new

simplicity. Toru Takemitsu's concertos turn into meditative sound constructions, where the guitar is of fundamental importance, because its timbre characteristics give a special interpretation to the composer's philosophical images.

The third group of concertos for guitar and orchestra can be represented by works whose structure differs significantly from the classical three-part structure, while the musical language can be both expressively avant-garde and more typical of the aesthetics of "new simplicity". Examples of this are the compositions of Stephen Goss, whose concertos are close to suite cycles, the number of movements in which, depending on the artistic intention, can vary from four (in the early concertos of three movements) to twelve. Or the two-movement concerto by M. Stetsun, where the structure of the cycle is reduced, but the standard schemes of interaction between the soloist and the orchestra are preserved.

It is noted that there is a formation of concertos that lose their affinity with the folklore heritage, they use avant-garde compositional techniques. Often, the most innovative concertos are created by composers who, being practicing guitarists, write works relying on their own performance capabilities, etc. The general trend in the development of the genre of concertos for guitar and orchestra reveals a correlation between such categories as tradition and innovation, where one of the components of the musical fabric (form, musical language, drama), the interaction of the soloist and the orchestra retains its constant value, while others are the result of innovations and individual author's interpretation.

Key words: guitar work, guitar concerto with orchestra, genre features, performing interpretation, development trends.

Список опублікованих праць за темою роботи

1. Гончаров М. Концерт для гітари з оркестром в музичному просторі ХХ–ХХІ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук* : зб. наук. Праць / Ін-т муз. мистецтва Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Дрогобич : Гельветика, 2023. Вип. 62. Т. 1. С. 89-93. [https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-1-](https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-1-12)

2. Гончаров М.О. Феномен концертності на прикладі концерту для гітари з оркестром «Аранхуес» Хоакіно Родріго. *Fine Art and Culture Studies*, 2023. Вип. 2. С. 10-15 doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-2-2>

Інформація про апробацію результатів дослідження

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту обговорено на засіданнях кафедри народних інструментів. Матеріали дослідження викладено в доповідях на міжнародній науково-освітній конференції, міжнародній науково-творчій конференції, трьох всеукраїнських науково-практичних конференціях, двох міжнародних наукових конференціях, міжнародному науковому форумі. Презентовано два творчих мистецьких проєкти, один із них – на здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва; проведено три концерти - 20 червня 2022 р. у 36 аудиторії НМАУ ім. П.І. Чайковського (Програма концерту: 1. С. Л. Вайс - Фантазія d-moll, 2. А. Джінастера - Соната в 4х частинах, 3. Й. К. Мертц - Романтична фантазія, 4. К. Сен- Санс «Лебідь» з сюїти «Карнавал тварин», 5. Е. Вілла Лобос - два концертних етюди, 6. Е. Вілла Лобос - концерт для гітари з оркестром); 8 вересня 2022 р. в малому залі імені О.С. Тимошенка НМАУ ім. П.І. Чайковського (Програма концерту: 1. І. С. Бах - Прелюдія і fuga BWV 998, 2. Н. Кост - «Драматична фантазія», 3. А. Хосе - Соната в 4х частинах, 4. Л. Брауер - «Rito de los Orishas», 5. Л. Брауер- Danza del Altiplano, 6. А. Барріос - «Мрії, 7. М. Кастельнуово- Тедеско - Концерт для гітари з оркестром ре мажор); 22 червня 2023 року в малому залі імені О.С. Тимошенка НМАУ ім. П.І. Чайковського (Програма концерту: 1. Е. Вілла Лобос - Концерт для гітари з оркестром (в 3х частинах), 2. Х. Родріго - Концерт «Аранхуес» для гітари з оркестром (в 3х частинах), 3. М. Кастельнуово-Тедеско - Концерт для гітари з оркестром ре мажор (в 3х частинах).

1. Гончаров М. «Аранхуезький концерт» Хоакіна Родріго як приклад втілення феномену концертності. *Програма Міжнародної науково-освітньої конференції «Гуманістичні цінності людства в реаліях сучасного світу»* (8 червня 2023 року, Київ). Київ, 2023.

2. Гончаров М. Жанр концерту для гітари з оркестром у контексті музичної культури ХХ-ХХІ століть. *Програма Міжнародної наукової конференції*

«Ціннісні виміри культурно-мистецької діяльності Мирослава Скорика» (до 85-річчя від дня народження). International scientific conference "Valuable dimensions of Myroslav Skoryk cultural and artistic activity" (on the occasion of his 85th birthday) (1-2 червня 2023 року, Київ). Київ, 2023.

3. Гончаров М. Концерт для гітари з оркестром в музичному просторі ХХ–ХХІ століття: доповідь. *Мистецтво та наука в сучасному глобалізованому просторі*. Програма ІV Міжнародної науково-творчої конференції (до Дня науки в Україні)/ Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського (20–21 травня 2023 року, Харків). Харків, 2023.

4. Гончаров М. Жанр концерту для гітари з оркестром як результат взаємодії творчих інтенцій композитора та виконавця. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Новітні дослідження культури і мистецтва: пошуки, проблеми, перспективи»*. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (18 травня 2023 р., Київ). Київ, 2023.

5. Гончаров М. Сучасний концерт для гітари з оркестром: феномен концертності. *Україна і світ: вектори музичної комунікації*. Міжнародний науковий форум Музикознавчий універсум молодих / Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка (1 березня 2023 року, Львів): матеріали засідань. Львів, 2023. С. 28-29.

6. Гончаров М. Специфіка звуковедення гітариста в роботі з творами у супроводі оркестру з творами у супроводі оркестру або фортепіано: доповідь. *Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології*: Програма ІV міжнародної наукової конференції / Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України (16–17 листопада 2022 року, Київ). Київ, 2022.

7. Гончаров М. Гітарна творчість Ейтора Вілла Лобоса: доповідь. *Народно-інструментальне мистецтво через призму видатних особистостей (до 100-річчя від дня народження видатного композитора ХХ-го ст. К. О. Мяскова)*. Програма всеукраїнської науково-практичної конференції / Національна музична академія імені П.І. Чайковського (10 березня 2022 року, Київ). Київ, 2022.